

Inhoud

1 Inleiding	5
2 De vier grutto's van de wereld	6
2.1 Grutto	10
2.2 Rosse grutto	19
2.3 Rode grutto	25
2.4 Marmergrutto	29
3 Het broedgedrag van de grutto in Nederland	32
3.1 Aankomst in Nederland, de plasdras	37
3.2 Het gedrag in het veld	45
3.3 De paring	49
3.4 Het broedgedrag rond de nestkom	53
3.5 Het nest	57
3.6 Het grutto-ei	59
3.7 Het broeden	63
3.8 Grutto met kuikens in het nest	67
3.9 Het gruttokuiken	71
3.10 Gruttokuikens en voedsel	79
4 Migratie van de grutto	84
4.1 Eerste resultaten ringonderzoek uit de jaren '50-'60	85
4.2 Onderzoek langs de Oost-Atlantische Flyway vanaf de jaren '80	86
4.3 Systematisch trekonderzoek met kleurringen, vanaf 2004	88
4.4 De eerste satellietzenders, 2009	89
4.5 Verder onderzoek in 2012-2020	92
4.6 De oversteek van de Sahara, belangrijke ecologische barrière	98
4.7 Migratie naar Israël, Oost-Afrika, India	100
4.8 Hoogvliegers tijdens de trek op 5-6000m	100
4.9 Trekgedrag bij grutto's, aangeleerd?	100
4.10 De Oost-Aziatisch-Australische Flyway	103
5 Het kleurringen van grutto's	106
6 Zorgen om de grutto	110
6.1 Landbouw vroeger en nu	111
6.2 Predatoren	117
6.3 50 jaar Weidevogelbescherming	123
7 Monitoring gruttopopulatie	128
7.1 De broedvogeldichtheid van de grutto in Nederland	129
7.2 Aantal broedparen 1960-2020	130
7.3 Slaapplaats tellingen	131
8 Nationale vogel	132
9 Where to see: de mooiste gruttolocaties	136
10 Literatuur	164

1 Inleiding

“People are not going to care about animal conservation unless they think that animals are worthwhile”.

David Attenborough

In dit boek laten we de schoonheid van de grutto zien: in zijn leefgebied in het voorjaar in Nederland, tijdens de spectaculaire migratie en in de overwinteringsgebieden in West-Afrika. Zo willen we benadrukken dat het belangrijk is om de grutto te beschermen, zodat onze oer-Nederlandse weidevogel behouden blijft voor de toekomst. Een grutto op een hek of roepend in de lucht in het voorjaar moet toch blijven?

Het boek begint met een overzicht van de 4 gruttosorten:

- de grutto, de soort die in Nederland broedt.
- de rosse grutto, de arctische tegenhanger van de grutto.
- de rode grutto die in het arctische Noord-Amerika broedt.
- de marmergrutto van de Amerikaanse en Canadese prairies.

De grutto is weliswaar onze nationale vogel, maar heeft een zeer groot leefgebied in Eurazië van IJsland tot Siberië, met 4 ondersoorten.

In het boek wordt uitgebreid ingegaan op de broedcyclus van de grutto in Nederland. Er wordt ingezoomd op de balts, de geheimzinnige rituelen rond het nest, de eileg en het opgroeien van de kuikens.

De grutto is een van de best onderzochte vogelsoorten in Nederland. Kuikenoverleving en recent migratieonderzoek met kleurringen en gezenderde vogels, die enorme afstanden overbruggen, zijn uitgelicht.

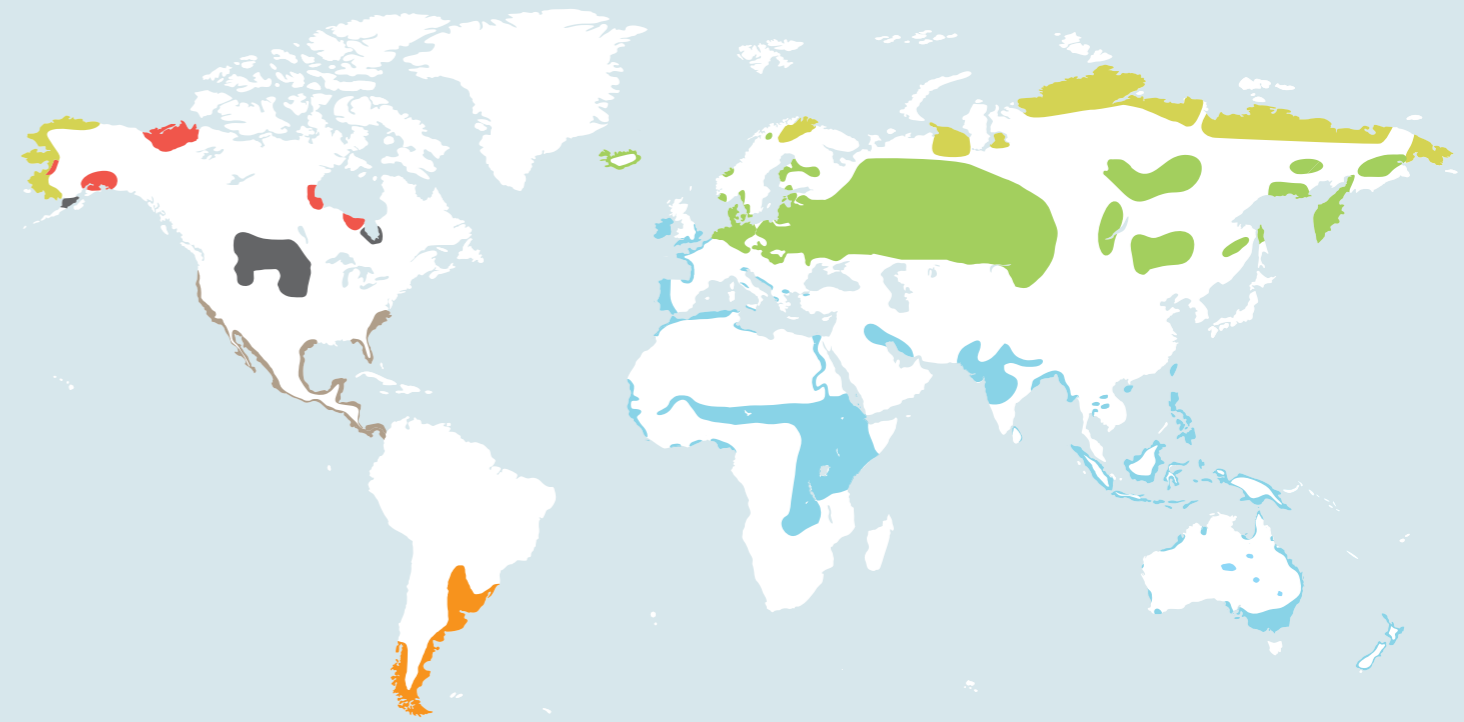
Ook de ‘zorgen om de grutto’ komen aan bod: het verslechterde biotoop door het steeds intensiever gebruik van het boerenland en predatoren die zich hieraan aangepast hebben. Op basis van langjarig broedvogelonderzoek is nu goed aan te geven waar het aan schort bij inmiddels 50 jaar weidevogelbescherming en wat ingrijpende maar kansrijke strategieën zijn voor instandhouding van de soort.

Het boek sluit af met “where to see”, een beschrijving van een kleine selectie prachtige en karakteristieke gruttolocaties in Nederland.

Met plezier hebben we gewerkt aan dit boek. Ook voor ons heeft het nieuwe inzicht gebracht en een completer beeld van de grutto opgeleverd. We hopen dat de lezer net zo veel kan genieten bij het lezen van het boek, als wij bij het samenstellen van het boek.

Otto Plantema en Astrid Kant

2 De vier grutto's van de wereld

grutto
Limosa limosa

rosse grutto
Limosa lapponica

rode grutto
Limosa haemastica

marmmgrutto
Limosa fedoa

Leefgebied van de vier grutto's (*Limosa*)

	Broed- gebied	overwinterings- gebied
grutto	■	■
rosse grutto	■	■
rode grutto	■	■
marmmgrutto	■	■

In de wereld komen 4 soorten grutto's voor (zie tabel), behorend tot het geslacht *Limosa*, onderdeel van de familie van de strandlopers en snippen (*Scolopacidae*). Het latijnse *Limosus* betekent "modderig". Het zijn steltlopers met lange snavels en lange poten. De lange snavels zijn geschikt om wormen, weekdieren en insecten diep in het zand en slijk op te sporen. Grutto's behoren tot de beste langeafstandvliegers in het vogelrijk. Ze broeden allen op het noordelijk halfrond (zie kaartje) van maart-juli. De rest van het jaar zoeken ze in grote groepen voedselrijke gebieden op, tot wel 12.000 km ten zuiden van hun broedgebied.

Tabel. Schatting van het aantal broedparen van de vier grutto's (o.a. Birdlife 2020)

Grutto	<i>Limosa limosa</i>	250.000-350.000
Rosse grutto	<i>Limosa lapponica</i>	450.000
Rode grutto	<i>Limosa haemastica</i>	20.000
Marmmgrutto	<i>Limosa fedoa</i>	85.000

Pagina 6
Grutto (*L.l. limosa*),
Nederland,
30 april 2021.

Dan liggen er, als alles goed gaat, vier kuikens en wat eischalen in het nest. De buitenkant van het ei is gecamoufleerd, maar de binnenkant is wit. Deze binnenkant wordt zelfs witter als het ei opdroogt en zou hierdoor predatoren kunnen aantrekken die het op de kuikens hebben gemunt. De adulte grutto pakt daarom zorgvuldig de eischalen op, vliegt ermee weg en laat het op een onopvallende plek vallen. Binnen een paar tellen is hij weer terug op het nest om de rest van de eischalen weg te werken. Andere gruttostellen zijn minder zorgvuldig en laten dan enkele, vaak de laatste, eischalen gewoon liggen. Als alle vier de kuikens droog zijn en voldoende opgewarmd, verlaten ze na 24-36 uur, samen met hun ouders het nest om er nooit meer terug te komen. Het lege nest ligt er dan verlaten bij.

De witte binnenkant van de eieren is niet gecamoufleerd.

De eischalen worden zorgvuldig uit de nestkom verwijderd om predatoren niet aan te trekken.

5 Het kleurringen van grutto's

Vanaf het voorjaar van 2004 brengen medewerkers van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) samen met een groep vrijwilligers gekleurde plastic ringen aan aan het bovenbeen van adulte grutto's en grote gruttokuikens. Friesland is het belangrijkste onderzoeksgebied, maar inmiddels heeft het project zich naar de rest van Nederland uitgebreid. De grote winst is dat de grutto nu in het vrije veld herkend kan worden zonder de vogel te hoeven vangen. Iedereen met een goede verrekijker of telescoop kan de unieke kleurencombinatie aflezen. Voor sommige vogelaars is het een sport om ringen af te lezen en door te geven; als beloning krijgen ze van de ringer de levensloop van de vogel.

Grutto's worden in Nederland aan het bovenbeen, de tibia, geringd met vier gekleurde ringen en een vlag. Ook een metalen ring van Vogeltrekstation Arnhem wordt aangebracht. Elke combinatie is uniek, er loopt dus niet een identiek geringde grutto rond. Er komen ook grutto's van buitenlandse ringprojecten in Nederland voor, waarvan de IJslandse, Franse, Spaanse en Duitse wel de belangrijkste zijn. Elk land heeft zijn eigen positie van de vlag, de kleur of de inscriptie van de ringen. Dit wordt internationaal geregeld zodat er geen overlap ontstaat.

Het vangen van de grutto's t.b.v. het ringen is een secure bezigheid. Na training in het veld en een examen krijgt de ringer een licentie van het Vogeltrekstation Arnhem. De RUG faciliteert en begeleidt de ringer. Alle waarnemingen worden opgeslagen in een database, zodat de levensloop van de grutto vele jaren gevolgd kan worden. Daardoor weten we nu veel meer van het broedgedrag, de verspreiding, de trekroute (hoofdstuk 4) en overleving van grutto's en kan er gericht beschermd worden.

De vier kleuren van de ringen en de vlag.

Pagina 106

Het gewicht van het kuiken vertelt iets over zijn conditie.

Elk kuiken krijgt een unieke kleurencombinatie.

6.2 Predatoren

Inleiding

De gruttopopulatie in Nederland neemt sterk af door verlies van geschikte broedgebieden en intensivering van de landbouw (zie hoofdstuk 6.1). Maar ook de toegenomen predatie kan niet onbesproken blijven en speelt zeker een belangrijke rol bij het achterblijven van succes bij agrarisch natuurbeheer.

Belangrijke weidevogelpredatoren in Nederland zijn:

- Roofvogels als buizerd, torenvalk, slechtvalk en bruine kiekendief;
- Kraaien en meeuwen;
- Reigers en ooievaars;
- Vos, hermelijn en steenmarter (vooral in Noordoost-Nederland);
- Bruine rat (op plekken die vernat zijn);
- Huiskat.

De weidevogels in de tweede helft van de vorige eeuw

50 jaar geleden was er meer geschikt weidevogelbiotoop met voldoende voedsel en beschutting voor gruttokuikens om op te groeien. De broedende vogels konden profiteren van hun natuurlijk gedrag door zo lang mogelijk onzichtbaar te blijven voor een predator in de vegetatie. Het aantal predatoren was toen om verschillende redenen lager dan nu. Giftstoffen als zware metalen, PCB's en in de landbouw gebruikte persistente pesticiden zoals DDT decimeerden het aantal roofvogels in de jaren '60. Daarnaast werd er intensief gejaagd op vossen, ratten, marterachtigen en verwilderde katten. Het resultaat van voldoende en geschikt biotoop met voldoende voedsel en een beperkt aantal predatoren, zorgde voor een populatie met meer dan 120.000 grutto broedparen.

Weidevogelpredatie neemt toe vanaf 2000

Uit vrijwel elk onderzoek (*Hooijmeijer et al. 2021; Teunissen et al. 2020*) blijkt dat weidevogelpredatie op eieren en kuikens toeneemt, vooral na 2014. Met vaste camera's bij nesten is inzicht verkregen in nestpredatie, met name door bunzing, hermelijn en steenmarter. Ook meeuwen, kraaien en kiekendief zijn ei-predatoren. Kuikens en volwassen grutto's kunnen gepredeerd worden door vogels (meeuwen, kraaien en reigers) en zoogdieren (bunzing, huiskat, steenmarter en vos), (*Van der Velde et al. 2020*). Het is een complex probleem met grote regionale en jaarlijkse verschillen. Door deze complexiteit is er geen eenvoudige remedie. Een aantal oorzaken waardoor de predatiedruk toegenomen is:

- De roofvogelpopulaties hebben zich de laatste 20 jaar hersteld van de landbouwgif-dip en het landschap is door verstedelijking en ruilverkavelingsbosjes aantrekkelijker voor roofvogels en andere predatoren geworden.
- Mede daardoor neemt het areaal van vossen en marterachtigen de laatste 25 jaar toe en worden ze minder bejaagd. Een aantal roofdieren komt makkelijker de winter door: kraaien foerageren bij niet goed afgedekte maiskuilbulten, vossen eten aangeschoten of verzwakte ganzen.

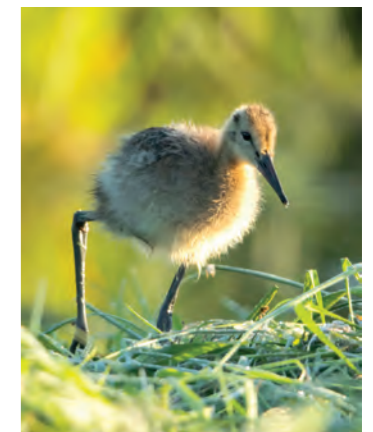
Vliegende predatoren

(Pagina 116), van linksboven tot rechtsonder:

- Blauwe reiger
- Bruine kiekendief
- Buizerd
- Ooievaar
- Slechtvalk
- Torenvalk
- Velduil
- Zilvermeeuw
- Zwarte kraai

Gepredeerd ei door bunzing.

Kuikens op gemaaid gras zijn goed zichtbaar voor predatoren.

